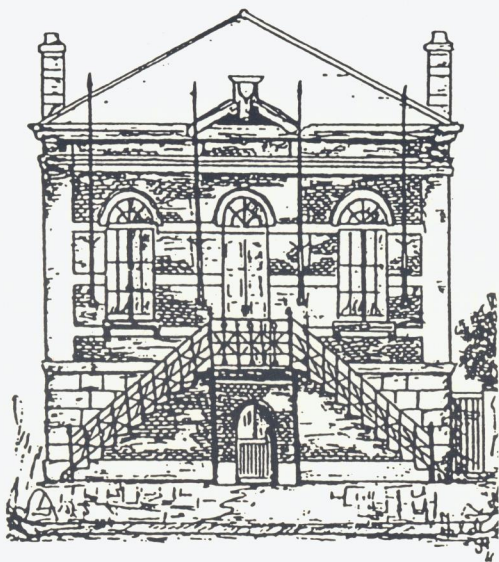

van wirskaante

orgaan van heemkundering 'amalia van solms', baarle-herzog-nassau

jaargang 17, nr. 2
1 juni 2002

Heemkundekring 'Amalia van Solms' houdt zich actief bezig met het erfgoed van onze gemeenten. Doel daarvan is:

- onze kennis ervan te vergroten
- het waardevolle te behouden en te beschermen
- de verzamelde gegevens beschikbaar te stellen

De kring verzamelt hiertoe informatie over velerlei onderwerpen uit het heden en verleden van Baarle, Castelré, Ulicoten en Zondereigen.

Heemkundekring 'Amalia van Solms'

Het Heemhuis

Kerkstraat 4

2387 Baarle-Hertog (B)

Bankrelaties:

- Rabobank Baarle-Nassau e.o. rekening: 10.38.94.969
- KBC Baarle-Hertog rekening: 733-3023880-32

Overname van artikelen of gedeelten ervan is slechts toegestaan mits bronvermelding.

van wirskaante

Driemaandelijks tijdschrift
Heemkundekring 'Amalia van Solms'
Baarle-Hertog-Nassau

Redactie: Dré Moors, Gerrit de Jong, Piet van der Flaes, Antoon van Tuijl,
Herman Janssen en Peter Tuytelaars.

17de jaargang nr. 2

1 juni 2002

INHOUD

Voorwoord	A. Jacobs	62
Architect P.J. Taeymans	H. Janssen	64
Aon de proat mee... (11)	A. Moors	70
Tweeduizend jaar eten en drinken	E. Verbiest	79
Werkgroep Kapel van Nijhoven (10)	G. de Jong	83
Baarlese dialectwoorden (4)	W. Olislaegers	95
Merkwaardigheden (31)	A. van Tuijl	98
De levenswijze van de haas	P. van der Flaes	101
Het Reekalfje	A.J. van Eijl-v.d. Klashorst	103
Arme Amalia (40)	A. van Tuijl	104
Aanwinsten BiDoc (13)	L. Luiten	105
Wat was en wat komt...		107
Heemreis naar Mol		110
Activiteitenkalender	A. Moors	112

Voorwoord

Op donderdag 28 februari j.l. vond onder goede belangstelling onze Algemene Ledenvergadering plaats. Dit maal in zaal “De Kneut” in Ulicoten waar we al verschillende keren goed ontvangen zijn. Het werd een vergadering met een ruime terugblik op ons zilveren jubileum, op 750 jaar Zondereigen en natuurlijk ook onze eigen activiteiten.

De terugblik leerde ons dat de jubileumactiviteiten van goed gehalte waren en er ruime belangstelling was voor de bijzondere jubileumactiviteiten zoals o.a. de toneelvoorstelling “Nonkel Gaston is dood en dan is er koffie”, de grandioze familiefietstocht maar ook onze jubileumzitting.

Zondereigen vierde met de gehele bevolking feest en men kan werkelijk trots zijn op de prestaties die geleverd zijn door de werkgroep ‘750 jaar Zondereigen’. Samen een programma gemaakt, samen gevierd en samen de heemkundige werkgroep Zondereigen boven de doopvont gehouden. Een prachtige afsluiting daar in Zondereigen met een uniek fotoboek.

Ook onze eigen activiteiten kenden een goede belangstelling. De voorbereiding vergden nu toch extra inspanningen want Antoon was te voet op weg naar Santiago de Compostella in Spanje. We hebben hem in de organisatie node gemist maar we hebben wel genoten van de prachtige dia’s die hij onderweg gemaakt heeft.

Het zomerprogramma komt eraan en dan trekken we de wandelschoenen aan. We hebben al een vroege vogeltocht achter de rug en de lange wandeling wellicht ook. Met deze wandelingen komen we op de prachtigste lokaties van ons heem en daar moet je gewoon bij zijn.

Ook het tentoonstellingsprogramma draait gewoon door en nu loopt er een tentoonstelling over 125 jaar Heemhuis. Deze tentoonstelling neemt je mee aan de hand van provinciaal architect Taeymans. Deze was een gekend architect in de Noorderkempen en ook in onze directe woonomgeving komen we veel bouwwerken tegen van zijn hand. Beslist de moeite waard om te bekijken in ons Heemhuis.

Op het programma voor dit jaar staan nog verschillende interessante activiteiten zoals b.v. de heemreis naar Mol, 400ste geboortedag van Amalia en de onthulling van het ballonmonument in Castelré. Zorg dat je erbij bent want onze organisators rekenen erop en zij doen het voor U.

Ad Jacobs, uw voorzitter.

Contributie-inning

Volgens onze penningmeester zijn er nog een aantal leden die vergeten zijn om hun contributie over 2002 over te maken. Zij die dat vergeten zijn kunnen hun contributie overmaken naar de volgende bankrelaties:

- Rabobank Baarle-Nassau e.o. rekening 10.38.94.969
- KBC Baarle-Hertog rekening 733-3023880-32

Persoonlijk lidmaatschap: 14 euro

Gezins lidmaatschap: 18 euro

Jeugd lidmaatschap: 5 euro

Bedankt voor uw medewerking!

Architect P.J. Taeymans

Herman Janssen

Precies 125 jaar geleden werd het allereerste gemeentehuis van Baarle-Hertog in gebruik genomen, thans het Heemhuis. Het is een ontwerp van provinciaal bouwmeester Pieter Jozef Taeymans. Deze Turnhoutse architect kreeg een opmerkelijke opdracht: hij moest de voorgevel een monumentaler karakter geven dan bij andere gemeentehuizen het geval was, omdat de gemeente Baarle-

Hertog zich temidden van Nederlands grondgebied bevindt. Het gemeentehuis moest met andere woorden de Hertogse autonomie ten opzichte van Nassau vastleggen in het Baarlese straatbeeld. Taeymans is daar wonderwel in geslaagd. En in Baarle is niet alleen het oud-gemeentehuis van zijn hand. In 1894 en 1900 herstelde hij de toren en de daken van onze Remigijskerk. In 1886 realiseerde hij verbeteringswerken aan de oude pastorie tegenover het Heemhuis. Wat hiervan nog rest, is de garage: de voormalige schuur van de pastorie. Wie was die architect die in grote mate het uitzicht van de Kerkstraat bepaalde? Heemkundekring Amalia van Solms ging op zoek en bouwde een tentoonstelling rond de figuur van P.J. Taeymans.

“Ons Heemhuis, 125 jaar oud”

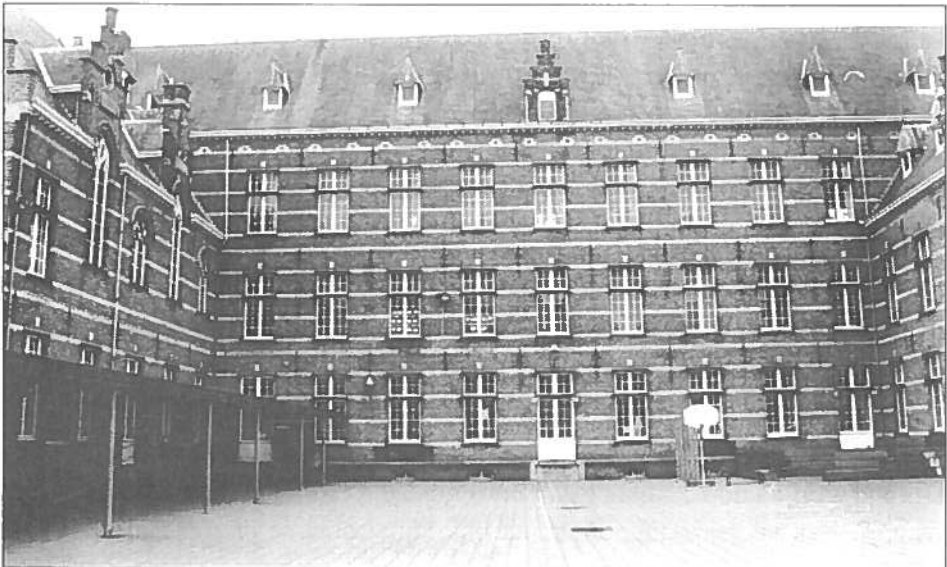
Overlopen we even deze tentoonstelling. We starten met een aantal genealogische gegevens. Daarna tonen we een viertal bouwplannen, met name een copie van het ontwerp van het Heemhuis, een verbouwingsplan van het Heemhuis en twee originele bouwtekeningen van Taeymans in bruikleen van het Stadsarchief in Turnhout. Vervolgens bekijken we het Heemhuis in detail: een reeks verrassend knappe tekeningen gemaakt door leerlingen van de La Salle school. Via de afbeelding van het voormalige gasthuis van Beerse (in bruikleen van het O.C.M.W. van Beerse) bereiken we de lange muur van onze Benedenzaal, nauwelijks groot

genoeg voor een greep uit het oeuvre van Taeymans. Iedereen herkent ongetwijfeld meerdere gebouwen. In de vitrinekast geven we een inventaris van al zijn gekende ontwerpen en andere werkzaamheden. De kaart van het arrondissement Turnhout geeft ons een idee waar P.J. Taeymans actief was: elk speldje stelt een nieuw uitgevoerd ontwerp voor. We eindigen tenslotte met de bekendste ontwerpen van zijn zonen.

Levensbeschrijving

Petrus Josephus Taeymans werd op 3 december 1842 geboren in Oorderen, een klein Schelgedorp ten noorden van Antwerpen. In 1929 werd deze gemeente bij Antwerpen ingedeeld. Pieter was de zoon van een metser-aannemer van openbare werken. In de metropool volgde hij les aan de Koninklijke Academie voor Schone Kunsten, waar hij eindigde als eerste van de klas. Voor de vervolmaking van zijn opleiding liep hij stage op de burelen van Gife, toenmalig provinciaal bouwmeester in Antwerpen.

Eind 1869 vestigde Taeymans zich in Turnhout. In juli van datzelfde jaar was hij aangesteld als provinciaal architect voor het arrondissement Turnhout. Pieter

Apostolijkenstraat 26

was toen 26 jaar oud. Zijn jaarwedde werd door de provincieraad vastgesteld op 2.200 BF. De daaropvolgende jaren werd hij telkens voor een termijn van vijf jaar herbenoemd.

In 1870 huwde hij met Maria Louisa Renders. Samen kregen ze acht kinderen, allen geboren in Turnhout. Hun twee oudste zonen (Xavier en Jules) hebben het beroep van architect verdergezet. Vooral Jules was zeer actief. Hij volgde zijn vader ook op als provinciaal architect. Een derde zoon was pater-jezuïet en binnen die orde occasioneel eveneens werkzaam als architect.

In 1873 werd 'vader Taeymans' directeur van de stedelijke tekenschool en leraar van de architectuurklas. Onder zijn bestuur werden knappe vakmannen gevormd die veel verbetering en verfraaiing hebben gebracht in de bouwsector. Verder was Pieter Taeymans in Turnhout actief als voorzitter van de kerkfabriek van de Heilig-Hartparochie en als medestichter van de werkmansgilde, 'de Maatschappij van Onderlingen Bijstand'.

Bijna dagelijks doorkruiste P.J. Taeymans de Kempen. Hij viel op door zijn witgrijze haarbos, zijn statige en strenge blik, zijn voornam gang en zijn afgemeten bewegingen. 's Avonds, in een stille werkkamer bij een petroleumlamp, tekende

hij ontwerpen die getuigen van een groot vakmanschap. Pieter Jozef Taeymans overleed op 16 juni 1902 en werd in Turnhout begraven op het oude kerkhof aan de Kwakkelstraat.

De architect en zijn tijdsges

Lange tijd werden woonhuizen ontworpen door de aannemers zelf, meestal zonder tussenkomst van een architect. In de tweede helft van de 19de eeuw kwam de ontsluiting van de Kempen op gang dankzij grote verwezenlijkingen zoals het kanaal (1846, 1874), de spoorweg (1867) en de verharding van doorgaande wegen. Bloeiende nijverheden vestigden zich en Turnhout verwierf een grens-overschrijdende uitstraling met alle demografische gevolgen vandien. Er ontstond een nieuwe klasse van welgestelden, handelaars en middenstanders: de burgerij.

Die burgerij liet statige herenhuizen optrekken: voor sommigen een teken van vooruitgang, voor anderen een verstoring van de sobere plattelandsarchitectuur. Taeymans, de grootstadsmens die zich in een kleine provinciestad vestigde, heeft

Hoek De Merodelei en Renier Sniedersstraat

nooit de geest van de eenvoudige Kempische architectuur begrepen. De strenge, soms brutale eenvoud van een landelijk bouwwerk beschouwde hij niet als architectuur. In zijn tijd golden slechts decor, effect, versiering en grootsprakerige nabootsing. Voor een eenvoudig landelijk kerkje, een 17de-eeuwse pastorie of een 18de-eeuwse boerderij bracht hij maar weinig waardering op.

Van omstreeks 1870 tot aan de Tweede Wereldoorlog draagt de architectuur in het arrondissement Turnhout de stempel van de provinciale architecten Taeymans, vader (Pieter) en zoon (Jules). Hun invloed op de ontwikkeling van de architectuur in de Kempen is groter geweest dan die van hun voorgangers. Vader Taeymans werd gevraagd voor tal van restauraties, verbeterings- en vergrotingswerken. Hij tekende ook een massa nieuwe ontwerpen: tenminste acht gemeentehuizen, vierentwintig kerken en kapellen, twaalf pastorieën, vier kloosters, zeventien scholen, dertien onderwijzerswoningen, twee brandweerkazernes, een ziekenhuis en vijfenveertig burgerhuizen. Daarnaast tekende hij plannen voor kunstwerken als altaars, preekstoelen, wijwatervaten, herdenkingsmonumenten, ijzeren constructies en dorpspompen.

Pieter Taeymans kwam tegemoet aan de wens van de 19de-eeuwse burger die een sobere voorname eenvoud minderwaardig vond. De toenmalige tijdsgeschiedenis (een hernieuwde belangstelling voor het glorierijke verleden) deed architecten teruggrijpen naar oude stijlen. Griekse, Romeinse en Middeleeuwse gebouwen stonden model voor allerlei 'neostijlen'.

Vader Taeymans schakelde moeiteloos over van de ene neostijl naar de andere. In zijn beginjaren was hij een aanhanger van het neoclassicisme, vooral voor burgerlijke gebouwen. Later bouwde hij vooral in neorenaissance (hergeboortestijl) en eclectisme (een mengeling van diverse oude stijlen en nieuwe materialen). Voor zijn religieuze bouwwerken hanteerde Pieter voornamelijk de neoromaanse en de neogotische stijl. P.J. Taeymans was geen cliché-architect. Hij herhaalde zich niet in zijn werk. Van elke woning zijn de omliggende ramen en deuren, de kroonlijsten en de versierde sluitstenen boven ramen en deuren verschillend. Hij had bijzonder veel oog voor detail en variatie.

Alhoewel zijn werkkring beperkt bleef tot het arrondissement Turnhout, zo'n 52 gemeenten, werden zijn verdiensten landelijk erkend. In 1895 werd Pieter tot

Ridder der Leopoldsorde verheven en in 1899 werd hij vereerd met de burgerlijke medaille van eerste rang. Van de provincie Antwerpen kreeg hij de titel van ere-bouwmeester.

*Warandestraat 38:
hoek Warandestraat Broedersstraat*

Publicatie

Speciaal voor de tentoonstelling 'Ons Heemhuis, 125 jaar oud' werd een goed gedocumenteerde handleiding samengesteld. De gids bevat een woordje uitleg over de architect en zijn typische stijkenmerken, een gedetailleerde inventaris en een uitgebreid hoofdstuk toelichtingen bij tientallen foto's van onze tentoonstelling. Deze map kost 2,50 euro en is verkrijgbaar in het Heemhuis.

Bronvermelding

- DE BONT Y., 100 jaar wonen in Turnhout. Architectuur van 1895 tot 1995, Zellik, 1995.
- DE KOK H. en VAN AUTENBOER E., Turnhout. Groei van een stad, Turnhout, 1983, p.481.
- DIGNEFFE C., Lodewijk Taeymans s.j., Kortrijk, 1938, pp.52-53.
- JANSSEN J.E., Turnhout in het heden en verleden. Deel 2, Turnhout, 1905, pp. 47-148.
- LAMBRECHTS S., eindwerk in voorbereiding.
- MINISTERIE VAN DE VLAAMSE GEMEENSCHAP, Bouwen door de eeuwen heen in Vlaanderen, kanton Turnhout (1997) en kanton Hoogstraten (2002), Brepols Turnhout.
- ROYMANS J., Beknopte geschiedenis van de Heilig-Hartkerk te Turnhout, Turnhout, 1981.
- SCHELLEKENS J., Turnhout. De hoofdstad van de Kempen, Amsterdam, 1949, pp. 124-138.
- TAEYMANS W., genealogische gegevens.

Aon de praot mee (11)... Jan Kuijpers 'Ge mot nie op oe eigen stoefen'

Dré Moors

Wie is Jan Kuijpers

Jan Kuijpers werd geboren op 15 december 1918 in Baarle-Nassau. Heel zijn leven lang woonde hij op Loveren, volgens velen het mooiste buurtschap van Baarle. Maar daar later meer over. Op 6 mei 1953 trouwde Jan met zijn vrouw, Leentje Bernaerts van de Driehuizen in Baarle-Nassau. Ik: "Dus volgend jaar 50 jaar getrouwd, Jan?" Jan: "Dè zette er nie in, hor!! Dè rekenen ze zelf wel uit!" aldus een breed grijnzende Jan.

Er zijn vijf kinderen: een meisje en vier jongens. Jan en Leentje kregen echter zeven kinderen. Een van de kinderen, een tweelingzusje van oudste dochter

Ria, was helaas al bij de geboorte overleden. In 1968 voltrok zich een grote ramp in het gezin van Jan en Leentje. Hun zoontje Wil kwam bij een verkeersongeval op de Hoogstratensebaan om het leven. Jan en Leentje vullen elkaar aan: "Het was een warme dag, de laatste dag van de oogst. Onze Wil moest naar school maar wilde graag meehelpen bij het laden van de laatste partij graan. Op zijn fietske kwam hij over de Hoogstratensebaan gereden. Bij het links af slaan werd hij geschept door een auto die van Hoogstraten kwam. Ik hoor unne klap en denk nog: as dè onze Wil mar nie is. Het is een dieptepunt in ons leven en dè zal het altij blèven," aldus een zichtbaar aangeslagen Jan.

Boekenverslinder Jan Kuijpers

Gelukkig zijn er vele hoogtepunten in het leven van Jan. Vooral de momenten waarop zijn kinderen en kleinkinderen op bezoek komen koestert hij. “We zien ze alle weken. Er zèn 13 kleinkinderen. Zeuven meskes, is nie? De oudste is 21 en de jongste 6. Ze komen heel veul. Gelukkig wel. Mee verjaardagen, Kerstmies en zo komen ze allemaol tegelijk.”

De jeugd van Jan

Zoals zo velen leeftijdgenoten ging ook Jan naar de lagere school in de Stationsstraat. Met het grootste gemak somt hij de namen op van onderwijzers en klasgenoten. “Bij mèn in de klas zaten bijveurbild Fons Tuijt van het Gurpend, Jef en Harrie Leemans, Jef Raaijmakers, Jaon van Baovel, Jan Olie, twee keer Jan van Beek, Nelliske van Beek enz.”

Ik vraag mij af waarom Jan zo’n goed geheugen heeft. Jan: “Ik heb altij veul gelezen. As kind kwaam ik overal alleen veur te staon. As jonge gast mos ik al vruug veul beslissingen nemen.

Ge mot nie op oe eigen stoefen, mar veuruit, ik was een van de besten van de klas. Na de laogere school gingen de misten thuis aon het werk. Jè, Jan van Beek hee deurgeleerd. Die is pastoor geworden. Trouwens, al ons kinderen konden goed leren. Veural onze Wil kos héél goed leren. Rekenen was men lievelingsvak. Veural hoofdrekenen. De jeugd van tegenwoordig hee veurt een computertje nodig. Kattekwaod heb ik nie uitgehaold op school. Ik was unne makke.”

Jan vervolgt zijn verhaal: “As de school uit was, ging ik rap naor huis. De schoolklerin ut en de speulbroek en ut kieltje aon. Ik was altij op den akker. Ik was daor gère bij. Mar vergit nie, ons moeder stond er alleen veur. Onze pa heb ik namelijk nie gekend. Die was dood toen ik nog mar anderhalf jaor oud was.”

Jan als dertienjarige aan het werk

Benieuwd ben ik naar het soort bedrijf van de moeder van Jan. “We han koeien, verkens, kippen en akkers. Vijf hectaren aon huis. We han ok grond liggen aon de Hoogstraotensebaan, op Baol haai en in Ulicoten. We han ok unne knecht.

Die was irst un hele week in de kost. Hij verdiende fl. 400,- per jaor en had gratis kost en inwoning. Laoter werkte ie nog drie daogen in de week.

Ik mos hard werken, mar dee dè gère. Nou, en freet dèt ik was dèt ik mee ut pèrd mocht rijen!

Om vijf uur stond ik op om te melken. We zaogden en kapten hout veur de kachel. Het kos er koud zijn in huis, jè zelfs het waoter in het wijwaotervatje was wel eens bevroren!

Mee mun virtien ging ik melk ophaolen mee pèrd en waogen bij twaolf boeren in de buurt. We deeën dè om beurten. Dun ene hai twee bussen, dun aandere drie en enkele vier. Ze wogen ongeveer 35 à 40 kilo. Ik pakte ze mee één haand van boven en één haand van onderen en zo tilde ik ze op de waogen. Ik was freet det ik dè kos. Om zeuven uur mos ik aon de melkfabriek zijn. Dan Boskoven, Gurpend, Eikelenbosch enz. Hoe wijer van de fabriek, hoe laoter. In totaal kwamen er 15 buurtschappen.

As ik van de melkfabriek kwaam, ging ik wir verder mee werken. Zelf dorsen, strooi schudden en in bossen binden, het vee verzorgen. Waoterleiding was er nie. Het vee kreeg waoter wè wij un paor keer per dag uit de put mossen haolen. Mar de meskes hielpen ok goed mee. Zakgeld kreeg ik nie. As ik geld nodig haai, dan gaaf ons moeder wè. In beperkte maote natuurlijk. Er wier nie mee geld gegoooid,” aldus Jan.

Ik vraag hem naar het verschil in het boerenleven van nu en toen. “Vruger werkten de eigen kinderen mee. Han we niks te maoken mee milieueurschriften. Het was toen gezelliger. De boeren han meer tijd. Er wier veul gebuurd. As ge tijdens ut schof unne aandere boer mee pèrd en waogen tegenkwaamt, dan stopten de pèrden uit der eigen. Ze wiesen det de boeren wouwen buurten. We waren meer tevreeën.

Op unne dag ree ik nog eens mee unne waogen vol mee maïs naor huis. Thuis gekomen kijk ik om en zie tot menne schrik det er ginne maïs mir op de kèr ligt. De aftakas had de maïs er gelijk afgedraaid. Héél de weg laag vol, tot aon Schoentjes toe!! Mee zun allen hebben we toen rap heel de weg schoon geveegd!

Vandaag den dag mot alles machinaal mee hulp van de loonwerker. Tegenwoordig willen de meensen steeds meer welvaart.”

Uitgaansleven en vrijerspad

“Vruger was er weinig uitgaansgelegenheid. Onder de 18 jaor ging niemand uit. Op de Singel waren wel un paor café’s, zoas die van Mieke, Jules Loots, den Engel en Couwenberg. Om tien uur wieren de cafés gesloten. Veldwachter Steenis ging dan rond, zette de cafédeur open en riep dan: politie, sluitingsuur... Om kwart over tien was iedereen wir thuis. Toen luisterden de mensen. Nou nie mir. De politie krijgt vandaag den dag overal de schuld van.”

Jan was al heel ver in de twintig toen hij zijn vrouw Leentje leerde kennen. “Nou, daar zullen we mar nie veul van vertellen. Mar allee, ik zal een spreekwoord noemen: *let wa goed is, dè wordt aon huis verkocht!!* En ut was héél goed. Leentje was mijn irste echte vriendin. In ut vrijen was ik heel rustig. Ons moeder hopte det ik de boerderij zou overnemen. Mar ze hield me nie tegen.

Iedere zondag fietste ik naor de Driehuis. Dansen deeën we nie. Ons moeder en hullie moeder waren nie zo veur daansen. Mar eigenlijk was er ok gin gelegenheid veur. As er in Baol een toneelvoorstelling waar, gingen we daor henne. En verder deeën we wè spellekes mee de buurjongens en buurmeskes.

Uiteindelijk hebben we drie jaor verkering gehad en zijn in 1953 bij ons moeder op de boerderij ingetrouwd. Ons moeder en mun zuster woonden wel apart. Ik was nog nie zo lang getrouwd toen wij op unne nacht wakker wieren van glasgerinkel. We dochten aon unne inbreker. Klets boem, en een paor keer telkens ongeveer een halve minuut later, wir klets boem. Het leek wel det er glas op de grond kapot viel. Ten leste ben ik gaon luisteren. Op den buik ging ik veur de kelder liggen. Toen ik wir klets boem hoorde, ben ik gaon kijken En wè bleek: Er zat unne mol op het schap en die liep tussen twee rijen weckflessen en douwde de ene na de aandere weckfles op de vloer! We hebben er nog dikwijls om motten lachen.”

Loveren, een pareltje in Baol

Eerst nog een klein stukje geschiedenis. De naam Loveren (vroeger werd Loveren met twee o's geschreven) wordt voor het eerst vermeld in 1333 en betekent waarschijnlijk 'ven in een beboste plaats.' Deze oude woonkern ligt aan een kruispunt van vroegere handelswegen: Den Bosch-Antwerpen en Breda-Turnhout. De nederzetting Loveren wordt door de eeuwen heen beheerst door een grote hoeve, later uitgebouwd tot kasteel Bruheze. In 1612 kreeg Loveren van Philips Willem, Prins van Oranje, Graaf van Nassau, toestemming voor twee paardenmarkten per jaar: 1 april en 1 oktober. Al in 1585 was er herberg 'De Swaen' gevestigd (nu het huis met de twee huisnummers). De overlevering beweert dat Hugo de Groot hier in 1621 op zijn vlucht van Slot Loevestijn naar Antwerpen overnacht heeft.

Jan is nog elke dag fier op het buurtschap Loveren. Hij steekt dat niet onder stoelen of banken. "As ik ben wiesten fietsen en ik kom dan wir terug op Loveren, dan denk ik elke keer: zo'n buurtschap as Loveren is er gin één. Het is er heel mooi. Het is ok een hecht buurtschap. Ik ben er geboren en getogen. Ik ben al het zesde geslacht Kuijpers die op deze plaats woont. Loveren is ut ouwe centrum

Loveren eind jaren dertig

van Baol. Helaas zijn er veul boerderijen en schuren afgebrand, in de oorlog platgegooid en gesloopt. Er zijn nieuwe huizen bijgekomen. Vruger was het aanzicht van de huizen en boerderijen schoner. Mar het plein is het zelfste gebleven. Er stonden toen wel meer iepen. Vanwege de iepenziekte zijn die gekapt. In de 30-er jaoren zijn er door de werkverschaffing nieuwe bomen geplant. In de 50-er jaoren is er ook nog eens een hertenkamp gewiest. Dè was mar unne slordige boel. Kasteel Bruheze stond hier vruger schuin tegenover. Er is niks mir van te zien. Mijn ouders vertelden altijd dèt het kasteel in 1857 was gesloopt.”

Plots valt mijn oog op een paar prachtige blauwe borden boven op de schoorsteenmantel. Jan: “Die zijn afkomstig van kasteel Bruheze. Toen het koopdag was, hee grootvader die gekocht. Ze zen wel een paor honderd jaor oud. Onze opa kocht toen ook nog unne hele schone ouwe kast.”

Jan raakt niet meer uitgesproken over zijn Loveren. “Waar nou houtzagerij Meeusen is, stond vruger unne poort. Op die poort stond de tekst ‘Goordonk vrijheid.’ Vanaf die poort liep een laantje naar Hoeve Goordonk. Rondom den akker waor die Hoeve lag, is nog een gracht te zien. As er vandaog den dag geploegd wordt, komen er nog stukskes steen mee naor boven. Mar het wordt dikwijls wel aangedikt. Den ene zee dèt het een groot kasteel waar. Wir unne andere zee dèt het kasteel nog groter waar.

Loveren is veul veraanderd, maar Baol zelf ok. Toen onze Peter in de nieuwe wijk ging wonen, wiesen we hem mar peramper te veinen. Baol is minder leuk geworden. Op zondag heb ik ginne aord in Baol. Er is veul gesloopt. Veul flats nou. Mar in elk geval, in Loveren wil ik altijd blijven.”

Hobby's

De belangrijkste hobby van Jan is boeken lezen. Vroeger las hij vooral de Boerderij, Boer en Tuinder, het Baols krantje, Oogst e.d. Jaren al weer is Jan een fervent boekenlezer. Hij is vaste klant bij onze bibliotheek.

Jan: “Eens in de drie weken bracht ik vier boeken mee uit de bieb. Iedere week lees ik één boek. Ik bracht er vier mee omdat ik inschatte dat er mij één nie zou aanstaan. Tegenwoordig brengt ons Ria veur men boeken mee uit de bieb. Ik

Bijenhouden, een grote hobby van Jan

hou van romans en oorlogsboeken. Gin Engelse schrijvers, die staon mij niet aon. Die schrijven nie gemoedelijk. Wil den Hollander doet da wel, Ernest Claes ok. Russische boeken lees ik ok graag, mar waarom heb ik gin verklaring voor. Oe geheugen bleft er mee op peil. Iedere zondag speulen Leentje en ik drie spellekes rummikub. Dat is vaste prik.”

Op een foto is Jan te zien als bijenhouder. Jan: “Een paor weken geleeën heb ik mijn kasten en bieën verkocht. Tillen en heffen gaot namelijk nie mir zo goed. Het gezichtsvermogen moet ook goed zijn. Mar men ogen willen wel eens traonen. Ik ben as bieënhouwer begonnen in 1965. Ik kreeg toen een paor kassen van Remie Tuijt. De beste honing krijde van lindebloesem. Er mag mar één koningin zijn. Koninginnen zitten in grote dopkes. As ge die nao een paor weken uitbreekt, gaat die betreffende koningin dood. Doede dè nie, dan trekken ze er tussen uit mee een del bieën.

Bieën gaon maximaal vijf kilometer van huis. Bij goed weer vliegen ze op en neer. In de winter zitten ze as unne tros bij mekaor. Vanaf september gedurende drie weken motte ze suiker voeren. Dan de kast afsluiten en verzegelen. In de winter hoefde er niks aon te doen. In het veurjaor worden ze wir actief as de temperatuur zo ongeveer 14 graden wordt.”

Met zijn andere hobby, vlechten, is Jan óók begonnen vanaf 1965. Ook toen kreeg hij spullen van Remie Tuijt. “Onze pa hee ok gevlochten. Ik heb dè altij graog willen nadoen. Ik heb alles geleerd uit een boek. Van fouten maoken, leerde wir. Ik heb van alles gevlochten. Melkkannen, hoge en platte hoeien, schaolen, bieënkurven, schenkbladen en een poef. Het bunt wat ik nodig had, snee ik in de berm langs de Hoogstratensebaan. Bunt is lang taai gras. Irst drogen en dan van de boskes bunt het zaad kloppen. Veur dè ge begint mee vlechten, mot den bunt irst goed drogen. Doede dè nie, dan krimpt het als ge klaar bent mee vlechten.” Na zijn uitleg neemt Jan mij vol trots mee naar boven. Daar staan op een kamer al zijn vlechtstukken uitgestald.

Leentje bij een deel van Jan's vlechtwerk

In zekere zin was het bestuurslid zijn van melkfabriek 'de Hoop' in Baarle ook een hobby van Jan. Gedurende 25 jaar zat hij er in het bestuur. Elke veertien dagen was er een bestuursvergadering. "De fabriek draaide goed. Er werkte op de fabriek een man of zes. Co Antens en Jaak Wouters verkochten karnemelk en zo aan huis. Co ging rond met de kèr, voortbewogen door unnen hond. De winkels in de omgeving verkochten de botter die op de fabriek gemaakt wier. Bij wienkeltjes aan de Grens kwamen de smokkelaars de botter halen," aldus Jan.

Een belangrijke activiteit van Jan waar hij ook zichtbaar trots op is, was de oprichting van de Bedrijfshulp. Hij deed dat destijds samen met Jef van de Brandt, Harrie de Vet en Jos Michielsen. De Bedrijfshulp is nu uitgegroeid tot zo'n 60 leden. Jan: "De Bedrijfshulp heeft een bedrijfsverzorger in dienst. Bij ziekte e.d. krijgt de boer hulp. Want as zelfstandig ondernemer is het een groot probleem as ge ziek bent."

Afscheid

Het moment van afscheid nemen is weer daar. Ik beloof hem dat hij dit artikel nog mag lezen vóór het geplaatst wordt. Voor mij is wel duidelijk geworden, van liegen en overdrijven houdt deze bescheiden, sympathieke man niet. Alvorens afscheid te nemen wil ik weten waarom Jan er nog zo goed uit ziet en zich nog zo goed voelt.

Jan: "Niet te veul roken, tot mijn zestigste heb ik dè wel gedaon mar in bescheiden mate. Ginne sterke drank. Een vaste regelmaat in het leven. Samen mee de vrouw een stukske fietsen. Ginne zondag zonder kerk. Werken aan een goed huwelijk. Zorgen dè ge ginne tramalant het mee oe kinderen. Stoefen heb ik ook nooit gedaon. En ok nie te veul liegen.

En ok nie stelen. Wè ge wel meugt stelen staot in het volgende spreekwoord: *unne stok en unne wies, die meude haolen waor die ies!!*"

Jan, heel erg bedankt voor dit fijne gesprek. Alle leden van Heemkundekring Amalia wensen jou en jouw vrouw Leentje nog heel veel gezonde jaren toe.

Tweeduizend jaar eten en drinken (6)

De burgerij en de revolutie (vervolg)

Els Verbiest

Brouwerijen en melkerijen

Brouwerijen en melkerijen spelen een belangrijke rol op het einde van de 19de eeuw en in de periode vóór de Tweede Wereldoorlog. Na de graancrisis van 1880 schakelen de rijke pachters over op de industrie, onder andere op stoommelkerijen en stoombrouwerijen.

Een typisch voorbeeld is bijvoorbeeld een pachthof dat omgevormd wordt tot een stoombrouwerij. De brouwerijen speelden ook mee in het politieke leven. Sommige brouwers waren kopstukken van een partij. Ook de herbergen speelden een belangrijke rol. Het waren de sportcentra met de kegelbanen, balzalen en de verenigingslokalen van fanfares, toneelgezelschappen en duivenmaatschappijen. Sommigen deden zelfs dienst als gemeentehuis. Er waren zeer notabele herbergen bij.

De melkerijen kwamen eveneens op rond 1890. De grootste waren stoommelkerijen, de kleinste handmelkerijen. Kleine melkerijen waren dikwijls coöperatieve bedrijven onder invloed van de Boerenbond. In 1940 sloot de Duitse bezetting de kleine melkerijen. Het botervat en de afromer behoorden vanaf dat moment tot het verleden.

De burgerijkeuken

De gemiddelde burger had zijn eigen tuin en kocht geen groenten. Gekochte groenten waren een luxe en enkel voor villabewoners of rijke burgerij. We zetten eventjes de deur van een villa open. De gastvrouw organiseert een diner. Dit stelt heel wat problemen. De verschillende serviezen moeten klaargezet worden. Het nodige vlees en voldoende vis moeten in de stad besteld worden. Men moet ervoor zorgen dat deze producten de nodige frisheid behielden. Frisse en goed verluchte kelders brachten de oplossing.

Twee figuren speelden een belangrijke rol bij het opzetten van een diner, namelijk de gastvrouw ('la maîtresse de maison') en de kokkin ('la cuisinière'), die voor de bereiding instond. Op het menu moesten vlees, gevogelte, wild, vis en groenten elkaar afwisselen. Een deftig diner bestond uit drie diensten of 'services':

- De eerste dienst omvatte soep, 'entrées', 'hors d' oeuvres'.
- De tweede dienst omvatte gebraad, gevogelte of wild met een keuze van groenten en salades, 'relevés' of tussengerechten van vis.
- De derde dienst omvatte gesuikerde 'entremets' of tussengerechten, kazen en de desserts.

Gelukkig waren er pauzes voorzien tussen de diensten. De heren staken een sigaar op in het rooksalon en de dames maakten een wandeling in de tuin om het eten goed te laten verteren. Heel wat gerechten vroegen ook heel wat vaatwerk, allerhande borden, aangepaste schotels, al of niet in zilver, aangepast bestek en allerlei glaswerk. Een enorme afwas voor het keukenpersoneel.

De tafel was in het midden versierd met een 'corbeille' met bloemen of fruit volgens het seizoen. De bloemen mochten niet te geurig zijn en werden met vochtig zand vastgehouden. Bij grote diners werden de schotels eerst getoond aan de gasten en daarna versneden op de desserttafel. De huisknecht of 'domestique' zorgde hiervoor. Op deze tafel stonden ook de zilveren borden, de waterkaraffen en de wijnen.

De 'domestique' gaf de nodige uitleg over de gerechten en deelde de schotels uit volgens de ereplaatsen, te vertrekken rechts van de heer des huizes. De spijkskaart werd links van het bord geplaatst. Het tafellinnen was gesteven, het vaat- en glaswerk moest blinken. Het dienstpersoneel moest goed gekleed zijn. Ze droegen licht schoeisel dat geen lawaai maakte bij het opdienen.

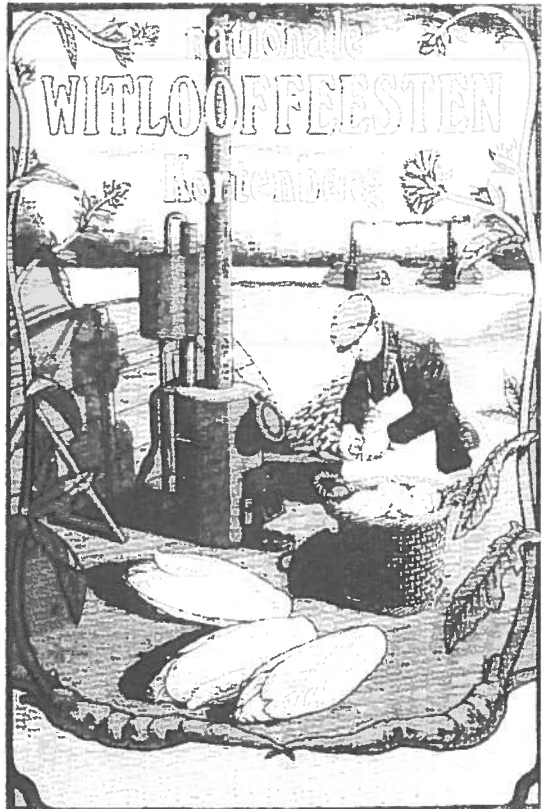
Wanneer de gasten verwelkomd waren, duidde de gastvrouw de belangrijkste gasten hun ereplaatsen aan. De dienstknecht opende de deuren van het salon en kondigde het feest aan met de woorden: 'Madame est servi'. De gastheer leidde de dame die aan zij rechterhand genomen had naar de eetkamer, de gastvrouw deed hetzelfde. Dan vervoegden ook de andere gasten de tafel. Een kaartje vóór het 'serviette' geplaatst, duidde de naam van de genodigden aan.

Witloof

Witloof is ontstaan in de eerste helft van de negentiende eeuw in Schaarbeek en in Evere (nabij Brussel). De losse blaadjes werden een krop dank zij de botanische onderzoeken in de Brusselse plantentuin. Op het einde van de 19de en in het begin van de 20ste eeuw breidde de witloofteelt zich uit.

Het forceren van witloof gebeurde eerst met paardenmest. Daarna kwam het witloofvuurtje met warme lucht (de 'buisjes'). Later kwam een verwarmingssysteem met warm water. Witloofschuren en hydro-cultuurbedrijven zijn de laatste evoluties in de witloofcultuur.

Witloof werd geogst ('gelangd') met een riek. De afgebroken witloofkroppen legde men in een witloofmand. Rond 1945 werkte de witloofboer 's avonds met een petroleumlantaarn of 'baladeuze'. De landbouwer zat met zijn knieën op een patattenzak gevuld met kaf. Naast de witlooflaag stond de kruiwagen zonder sponnen. De lagen waren beschermd met hooi of stro. Dit diende om het witloof te beschermen tegen het bevroren. De witloofkopers kwamen bieden aan de laag.

Witloof met aardappelen en spek

Benodigheden: witloof, aardappelen, spekblokjes, peper, kruidnoot en een halve liter room.

Bereidingswijze:

- eerst een laag witloof leggen
- kruiden met peper en kruidnoot
- vervolgens een laagje aardappelschijfjes
- daarboven de spekblokjes (geen zout)
- opnieuw een laag witloof, aardappelen en spek.
- het geheel afdekken met een laag aardappelschijfjes, hierover een halve liter room gieten en het geheel in de oven laten bakken.

Gewürztraminer-sorbet met gesuikerde druiven (6 personen)

Benodigheden: 1 eiwit, 150 gram witte druiven, 250 gram suiker, 3 en een halve dl Gewürztraminer of Riesling.

Bereidingswijze:

- klop in een kom het eiwit los met een halve lepel water
- roer alle druiven door dit mengsel zodat ze met een dun laagje bedekt worden
- strooi suiker op een groot bord
- rol de druiven door de suiker en leg ze op een schoon bord, op kamertemperatuur wordt het suikerlaagje wat vaster

Bereidt intussen de sorbet:

- meng in een kom een halve liter water met de wijn en klop er de achtergebleven suiker door
- laat de sorbet bevriezen in een ijsmachine
- dien de sorbet op in mooie glazen en garneer met enkele gesuikerde druiven

SMAKELIJK!

Werkgroep Kapel van Nijhoven (10)

Gerrit de Jong

Tijdens een bijeenkomst van de Werkgroep in de kantine van “Multimate” bij Jan Seegers op het bedrijventerrein te Baarle-Nassau kwamen onder andere de volgende zaken aan de orde: woensdag 22 mei 2002 is het zover worden de 7 Smarten van Maria voor of na de eucharistieviering ingezegend; bij goed weer aan de grot en anders in de Sint-Salvatorkapel. Dan is de derde Fase van de Renovatie van de Bidtuin en de Sint-Salvatorkapel afgerond. Het is die dag driedubbel feest want naast de inzegening van de 7 Smarten van Maria viert pastoor Maickel Prasing zijn 10 jarig priesterfeest en pastor Marco Spies is dan 1 jaar getrouwd. Het wordt dan ook een plechtigheid met drie heren. Er zullen die avond ook nog andere zaken aan bod komen, maar vanwege het verrassingseffect vermeld ik deze niet.

De glas in loodramen vorderen langzaam maar gestaag. Er zijn inmiddels 3 ramen klaar. Het uitde sponning halen van die ramen en vooral het er weer inzetten is niet zo'n gemakkelijk karwei. Er wordt in ieder geval naar een goede oplossing

De werkgroep Nijhoven in zitting bijeen

gezocht. De ANWB geeft subsidie voor bewegwijzeringborden die vanuit Baarle-Nassau-Hertog verwijzen naar de Sint-Salvatorkapel. In eerste instantie werd gedacht aan informatiepanelen over de geschiedenis van de Sint-Salvatorkapel en de Bidtuin, die in de Bidtuin geplaatst zouden worden. Ondanks het feit dat er nog altijd giften welkom zijn is de financiële situatie rondom de restauratie redelijk goed te noemen. Want het project is nog niet helemaal klaar. De beelden op de Calvarieberg die in de Bidtuin staat zijn in een heel slechte staat. Dit wordt voor Stan Grooten het laatste grote project. Na 15 augustus 2002 zal de Calvarieberg uit de Bidtuin worden weggehaald om gerenoveerd te worden. De put en de grot in de Bidtuin zullen ook nog onder handen genomen worden. Onze eigen Heemkundekring zal nog een informatiepaneel over de Sint-Salvatorkapel aanbieden. Er staat kortom nog heel wat te gebeuren de komende tijd. In ieder geval wordt op woensdag 22 mei 2002 weer een fase feestelijk afgerond.

De vorige keer heb ik de protestantse tijd van de Sint-Salvatorkapel belicht van vóór 1795 tot aan de Staatsregeling van 1798. Het nu volgende tweede deel neemt ons mee in de protestantse tijd maar dan van 1801 tot 1807.

De Sint-Salvatorkapel van 1801 tot 1807 (2)

Bij de gereformeerde gemeente (Sint-Salvatorkapel) van Baarle-Nassau ging in 1803 de dominee ds. Van der Valk op 81-jarige leeftijd met emeritaat. Om zelf als gemeente een predikant te mogen beroepen werd de kerkenraad van Baarle-Nassau weer op normale sterkte gebracht van twee ouderlingen en twee diakenen. Na 1764 had Baarle-Nassau geen volledige kerkenraad gehad. De grootte van de kerkenraad was in de voorgaande periode niet zo belangrijk in verband met het collatierecht (recht om predikanten te benoemen). Na de afschaffing van dit recht mocht een complete kerkenraad zelf een predikant beroepen. De kerkenraad bestond uit de ouderlingen P. D. Anemaet en P. de Bosson en de diakenen A. Wolvers en P. Meijer. Men vergat de benoeming van de nieuwe kerkenraadsleden aan de classis van Breda te melden. Voor de classis was dat een reden de nieuwe ambtsdragers onwettig verkozen te verklaren¹. Toen de kerkenraad de sinds een jaar in Ginneken wonende Jacobus Janssen wilde beroepen, begonnen de problemen pas echt. Het beroep was onwettig volgens

de classis. Maar de kerkenraad wist de zekerheid te krijgen dat het traktement zou worden uitbetaald en zette het beroep door. De consulenten Van Vlodorp en Neomagus weigerden op last van de classis elke medewerking.

De kerkenraad vroeg toen met succes aan ds. Van der Valk of hij als consulent wilde optreden en zijn opvolger wilde bevestigen². Ds. Jacobus Janssen was, nadat hij in de zomer van 1798 als lid van het Vertegenwoordigd Lichaam was weggezuiverd, in september 1798 benoemd tot commandant van het 1^e bataljon der gewapende burgerwacht te Breda. Tevens werd hij lid van de rechtbank te Baarle-Nassau, maar doordat hij naliet zich in te laten schrijven in het stemregister werd hij daarvan vervallen verklaard³. Door deze functies is hij naar de Baronie gekomen. In 1803 wilde hij weer graag een predikant van een gemeente worden. Hij nam het beroep naar Baarle-Nassau aan. Op dat moment was hij 61 jaar⁴.

Op 3 juli 1803 werd ds. Janssen door de oud-predikant Van der Valk bevestigd. De daaropvolgende zondag hield hij zijn intredepreek. Veel toehoorders waren afkomstig uit Breda. Onder hen o.a. de wijnhandelaar Carl Friedrich Pape en zijn veertienjarige zoon Carel Willem⁵. Enkele maanden later kwam er een einde aan het geschil met de Bredase classis, doordat een commissie uit de classis het voorstel deed de bestaande situatie in Baarle-Nassau te wettigen. Daar gingen de predikant en de kerkenraadsleden mee akkoord. Jacobus Janssen speelde een belangrijke rol bij de verzoening⁶.

Ds. Janssen pakte op administratief gebied allerlei zaken aan in zijn gemeente. De verwaarloosde administratie van de diaconie werd door hem op orde gebracht. Op zijn voorstel werd het rentepercentage van de uitgezette of uitgeleende gelden van de diaconie verhoogd. Bij weigering werd de lening opgezegd⁷. Hij informeerde bij rentmeester Johannes Adrianus Rijcken in Breda of de gewone bijdrage voor de aanstelling van een koster, voorlezer en voorzanger, zoals Van Ghert dat tot zijn overlijden in mei 1799 had genoten, verkregen kon worden. In plaats van Van Ghert had de municipaliteit een katholieke onderwijzer benoemd, die de functie

Ds. Jacobus Janssen

van koster etcetera in de gereformeerde gemeente niet kon uitoefenen. De predikant mede “aangemoedigd door berigten uit den Haag”, diende een rekest in bij het ministerie over de kostersgelden. Het positieve antwoord luidde, dat de kerkenraad met terugwerkende kracht vanaf de invoering van de nieuwe staatsregeling op 15 oktober 1801 f150,- per jaar zou ontvangen om de koster, de voorlezer en voorzanger te betalen. De kerkenraad was daar zeer blij mee. Gerardus Ewalt werd de nieuwe koster, voorlezer, voorzanger enz. Hij vervulde tot dat moment dezelfde functie in Gilze⁸.

Het Departementaal Bestuur van Brabant verzocht de predikant een overzicht te geven van de bezittingen van de diaconie en de kerkelijke gemeente. Op voorstel van ds. Janssen werd eerst overleg gepleegd met de andere gereformeerde gemeenten in de classis om op dezelfde wijze te antwoorden. De kerkenraad van Baarle was ontstemd over de brief en vond er “eene doorstralende godsdienst partstrijdigheid” in⁹. Na overleg met de andere gemeenten ontwierp ds. Janssen voor zijn gemeente een brief, waarin hij meldde dat zijn gemeente een kapel sedert waarschijnlijk 1648 in eigendom had en het meest noodzakelijke onderhoud vanaf 1795 door de kleine gemeente werd betaald. De vraag van de diaconiegoederen beantwoordde Janssen op een wijze alsof hij de vraag niet had begrepen. Hij meldde dat hij geen inzicht had in de administratie van de “Dorps of gemeente Armenkas, waaruit zowel de Roomsche als de Gereformeerde armen worden gealimenteerd” (in hun levensonderhoud worden voorzien)¹⁰. De praktiserende predikant Janssen reageerde hier heel anders dan toen hij lid was van het Vertegenwoordigd Lichaam. Hij wist als geen ander wat de bedoeling van de overheid was.

In het najaar van 1804 deed ds. Janssen het voorstel om gedurende de wintermaanden niet in de Sint-Salvatorkapel dienst te houden maar in de voormalige kloosterbakkerij binnen de muren van het opgeheven Sint-Catharinaklooster, waar hij woonde. Zijn motivering was, dat “doorgaans de weg van het dorp naar de kapel, in den winter bij onguur weer inpraktikabel is, zelfs voor welgestelde gezonde mensen, in ’t bijzonder niet te begaan voor de vrouwen”. Het jaar ervoor had de predikant in de winter door ziekte (jicht) herhaaldelijk de dienst in de kapel moeten aflasten¹¹.

Toen een maand later bleek dat het kloostercomplex op Frans grondgebied lag, kon het plan geen doorgang vinden. Een motief voor maire (burgemeester) Van Gils van Baarle-Hertog om geen medewerking te geven was dat als de gereformeerden in het klooster hun kerkdiensten zouden gaan houden, de katholieken volgens de Franse wetten geen processies meer konden houden buiten hun Sint-Remigiuskerk¹². Namens de classis van Breda informeerde de Bredase predikant Pauw op hoge toon waarom men in een lokaal van het voormalige klooster kerkte en niet in het kerkgebouw “met zoveel moeite voor de Hervormde gemeente behouden”. Ouderling Anemaet reageerde: “toen de Roomschen alles beweegden om er in het geheel of van het voornaamste gedeelte meester te worden (heeft) de classis deze gemeente geheel aan zichzelf overgelaten”. Ds. Janssen verzocht namens de kerkenraad aan ds. Pauw hen in het vervolg “voor zulke magistrale brieven” te vrijwaren en hen onnodige port te besparen¹³. Ds. Janssen stelde in januari 1805 voor om koster G. Ewalt in plaats van Meyer tot diaken te verkiezen. Meyer was gerechtsbode en moest daardoor veel kerkdiensten missen. Zolang Janssen predikant in Baarle-Nassau was, had Meyer niet deelgenomen aan het heilig avondmaal. Ewalt was wel altijd aanwezig. Hij werd tot diaken gekozen. De kerkenraad bestond toen uit de ouderlingen P. D. Anemaet, P. de Bosson en de diakenen G. Ewalt en H. Wolvers¹⁴.

Onder koning Lodewijk Napoleon

De Gereformeerde gemeente van Chaam was door het met emeritaat gaan van Hendrik Jacob Nouhuys sedert 1803 vacant. Nouhuys heeft waarschijnlijk tot zijn dood in 1805 het predikantschap gedeeltelijk waargenomen. Toen de kerkenraad in november 1806 aan de koning verzocht een nieuwe predikant te mogen beroepen, luidde het antwoord dat kleine gemeenten met minder dan vijftig zielen gecombineerd dienden te worden bij het ontstaan van een vacature.

Alphen, Baarle-Nassau, Chaam, Gilze en Rijen kwamen daarvoor in aanmerking. Daarom werd met ingang van 1 april 1807 de predikant van Baarle-Nassau, Jacobus Janssen, tevens predikant in Chaam. Het bleven twee zelfstandige gemeenten met een eigen administratie voor de bezittingen van de kerk en diaconie¹⁵. Voor de beide gemeenten betekende het dat er maar een kerkdienst

in de twee weken was, hetgeen een teruggang betekende in het functioneren als gemeente. Deze combinatie hield in dat zodra Alphen of Gilze vacant werd, deze beide gemeenten eveneens gecombineerd zouden worden.

Dat Jacobus Janssen daardoor eveneens predikant werd van Chaam en niet de predikant van Alphen of Gilze en Rijen, zal de invloed zijn geweest van diens zoon op het Ministerie van Binnenlandse Zaken. Alphen ligt dichterbij Chaam dan Baarle-Nassau. De indruk dat vader en zoon gezamenlijk deze keus hebben gemaakt, wordt versterkt door de mededeling bij de bekendmaking van de combinatie, dat er in Chaam wel mogelijkheden waren een pastorie te realiseren zonder kosten te maken voor het land. De predikant van Baarle-Nassau huurde namelijk voor een betrekkelijk hoog bedrag een gedeelte van het voormalig Sint-Catharinaklooster in Baarle-Hertog. Eenmaal ook predikant van Chaam heeft hij met steun van de diaconie aldaar en niet te vergeten zijn zoon, J. D. Janssen, in Den Haag een pastorie in Chaam gekregen.

Januari 1805: kerkgebouw (Sint-Salvatorkapel te Baarle-Nassau) vervalt hoe langer hoe meer; spoedige voorziening noodzakelijk; predikant krijgt volmacht "om alles aan te wenden voor een oplossing".

Juli 1805 predikant meldt opdracht uitgevoerd; uitgelekt: "het bericht wegens Baarle ingezonden de Roomschen zeer partijdig en ongefondeerd als willende sustineren mederecht op onze kapel te hebben etc."

In juli 1807 nam de kerkenraad van de gereformeerde gemeente te Baarle-Nassau op voorstel van de predikant het besluit om autorisatie aan te vragen bij het Ministerie van Binnenlandse Zaken om het schip van de kapel af te mogen breken, omdat reparatie veel geld zal vergen hetgeen niet voorhanden is ook niet bij andere overheden. Van het materiaal dat vrij komt bij de sloop zal het koor gerepareerd worden en een consistoriekamer worden gebouwd. Tevens zal het kerkhof worden ommuurd. Op advies van zijn zoon had de predikant het rekest in handen gesteld van de landdrost van Brabant¹⁶.

Het gunstige antwoord op het rekest, toestemming, werd gegeven door de minister van Binnenlandse Zaken op 2 oktober 1807¹⁷. Van de zijde van het gemeentebestuur van Baarle-Nassau kwam er een krachtige actie op gang tegen

de afbraak van het schip van de kapel. J. P. H. van den Broek schrijft er in zijn boek "Bijdragen tot de geschiedenis van Baarle" (blz. 62 e.v.) het volgende over:

"Zo was de kapel tot verval gekomen; daar kwam nog bij, "dat het overig gedeelte, vooral in tijde van oorlog, wierd gebruykt tot den dienst der gemeente, het zij tot berging van de oorlogsammitie, inkwartiering van manschappen en plaatsing der Paarden of tot ander nuttig gebruyk"¹⁸. Toen de Protestanten van Baarle-Nassau aan koning Lodewijk Napoleon, die van 1806 tot 1810 in Holland regeerde, verlof vroegen om het schip van de kapel af te breken, verzette zich het Gemeentebestuur van Baarle-Nassau in een rekest "aan de den Landdrost in het Departement van Brabant"¹⁹.

In dit rekest wordt o.a. gezegd: "dat de Ingezetenen van Baarle-Nassau en Baarle-Hertog voorheen hebben behoord onder het Bisdom van Antwerpen, en dus zonder conflict van Geestelijke Jurisdictie en de Inconvenienten (ongemakken) daaruit voortkomende, onder eene en dezelve Parochiale kerk konden behooren; doch dat Baarle-Hertog in het Geestelijke thans ressorteert onder het Aartsbisdom van Mechelen en Baarle-Nassau onder het vicariaat van Breda, welke door onderscheidene diocesane instellingen geregeerd worden en dus niet gevoeglijk eene en dezelfde Parochie kunnen uitmaken. Dat het vermoeden is, dat de Gemeentens van Baarle-Hertog en Baarle-Nassau tot verschillende Parochien opgericht zullen worden en weshalven de Roomsche gemeente werkelijk gebruyk zal moeten maken van het aan hun verleende kerkgebouw hier vooren vermeld, buiten hetwelk er voor hun geen kerkgebouw te Baarle-Nassau aanwezig is. Dat het belang der Roomsche ingezetenen der voors. gemeente welke een aantal van circa twee duyzend zielen uitmaken, zoo wel als dat der Burgelijke Gemeente van Baarle mede brengt, dat het zelve kerkgebouw in den tegenwoordigen staat geconserveerd blijve, doch dat de supplianten tot hun grievend leedwezen van ter zijde zijn ontwaar geworden, dat door de Hervormde Gemeente van Baarle zouden zijn verzogt, permissie omme het zelve kerkgebouw te mogen amoveren en het voordeel der Bouwstoffen daarvan provenieerend voor hen te genieten.

Dat de supplianten eerbiedig vertrouwen dat zoodanig verzoek aan de Hervormde Gemeente niet behoord te volgen, niet alleen omdat het wel verkregen regt der Roomsche ingezetenen hunne gemeente daardoor zoude

worden verkort, maar dat bovendien niet tegenstaande het gebruik van een gedeelte van het kerkgebouw tot den dienst der Hervormden bestemd is, het zelve gebouw is en blijft plaatselijk gebouw staande onder de directie van de supplianten als opperprovisoren der kerkgebouwen, waarvan wel het gebruik maar niet de eigendom aan de Hervormde Gemeente is toegestaan. Dat zoo min de opbouw van de voors. capelle, welke reeds voor de hervorming bestond, door de Hervormde gemeente als het onderhoud aan hun heeft geincombeerd, maar dat deeze last is gedragen door den Tiendheffer of gemeente van Baarle-Nassau, en dus de onkosten daarvan deriveeren van de gezamentlijke Ingezeetenen dier Gemeente”. Tot zover J. P. H. van den Broek.

Dr. A. Vroon meldt in zijn lezing: “De Gereformeerde gemeente van Baarle-Nassau van 1648 tot 1815” gehouden op woensdag 20 februari 2002 in het Heemhuis van de Heemkundekring “Amalia van Solms” te Baarle-Hertog-Nassau nog het volgende op: “Het rekest werd in handen gesteld van assessor P.C. van Ghert om “berigt en advies” te geven. In de Baarlese kerkenraad was men daar wel gelukkig mee. Van Ghert was de zoon van de Baarlese schoolmeester en kende dus de verhoudingen in Baarle-Nassau. De kerkenraad had dat juist ingeschat want het rekest van het gemeentebestuur werd afgewezen”²⁰. J. P. H. van den Broek schrijft er in zijn boek “Bijdragen tot de geschiedenis van Baerle” op blz. 63 nog het volgende over:

“Dit rekest [van de gemeente Baarle-Nassau] had echter geen succes: de Landdrost begon met in zijn antwoord brutaalweg te beweren, “dat dezelve (Capelle) nooit door Roomsche Catholijken ter uitoeffening van hunnen godsdienst is gebruikt geworden”. De lastige punten in het rekest gaat hij handig zwijgend voorbij, is helemaal niet bevreesd voor een afzonderlijke parochie voor Baarle-Nassau. : “het is tevens ook waar, dat de Pastor van Baarle, hoezeer onder die onderscheidene diocesane instellingen staande, Pastor is der Roomsche ingezetenen van Baarle-Hertog en Nassau. Dat zijn Eerwaarde die tweeledige qualiteit van Pastor, conform de respective instellingen en kerkelijke wetten, zeer wel zonder eenig beletsel weet te deployeren en de nodige afkondigingen doet, zonder dat zulks eenige de minste stoornis veroorzaakt.

Dat een en dezelve godsdienst onder een en hetzelfde opperhoofd, in een en dezelve kerk uitgeoefend wordende, en hoofdzakelijk in alles overeenkomend geen stoornis veroorzaken kan.. dat indien het al eens gebeurde, dat de Roomschen Ingezetenen van Baarle-Nassau tegen alle verwagting, het gebruik van hunne Parochiale kerk moesten quiteren. Het gebruik van het ruim van voors. Kapelle, dan nog voor de Ingezetenen niet convenieren zou, uit hoofde dat die in het centrum der plaats en Westwaards derzelve wonende, naar eenen uithoek van het dorp in voors. Kapelle hunnen godsdienst zouden moeten gaan uitoefenen”²¹. In hetzelfde jaar (1807) werd de Hervormde Gemeente van Baarle-Nassau wegens het gering getal Protestanten met die van Chaam verenigd; toen werd de kapel behalve het priesterkoor afgebroken, maar de omwonenden verzetten zich met geweld en verdedigden “het erfdeel hunner vaders” met rieden en vorken. Daarom liet men een afdeling huzaren aanrukken, om het vandalenwerk te beschermen. De Katholieken deden het enige, wat ze nog konden doen: ze weigerden de afbraak te kopen”²².

Dr. A. Vroon vervolgt in zijn lezing die grotendeels parallel loopt met zijn bijdrage in het boek: “Van tweeën één” over de gereformeerde gemeenten van Alphen, Baarle-Nassau, Chaam, Gilze en Rijen, 1795-1820 verschenen bij Eburon uitgeverij te Delft 2001: de Bredase aannemer Huygen maakte een bestek voor de afbraak van het schip van de kapel zodat de nog bruikbare materialen gebruikt konden worden voor de bouw van de consistorie en de stalling.

De afmetingen van de consistorie waren 18 bij 18 Rijnlandse voeten; in de stalling moet ruimte zijn voor een rijtuig met paard en opslagruimte voor turf en hout. Op het dak werd een torentje geplaatst. De aanneemsom was f800,- en het werk diende eind oktober 1808 gereed te zijn²³.

Bij de uitvoering van de afbraak vonden, zoals boven is omschreven, baldadigheden plaats en moesten de bij de afbraak vrijgekomen materialen bewaakt worden. Het was niet zo ernstig als hetgeen in de herbergen werd voorspeld dat men “de arbeiders aan de kapel wel van het dak zouden kunnen geschoten worden”. De katholieken hebben waarschijnlijk gevraagd om de kapel, die volgens de notulen van de kerkenraad een ruïne was, aan hen over te dragen. Een beknopte mededeling vermeldt dat de pastoor op 28 juni 1808 op bezoek is geweest. Helaas staat er alleen maar dat het een “opmerkelijke discussie”

was. Het gemeentebestuur van Baarle-Nassau werd aangeschreven met het verzoek om “protectie tegen alle baldadige of geweld(d)adige stoomissen”²⁴.

Op 13 juli 1806 liet koster Ewalt de predikant de ingegooide ruiten van de kapel zien en wat daarvan de gevolgen waren voor het interieur. Ongeveer 25 ruiten waren vernield door er met stenen door te gooien. Ds. Janssen besloot niet te klagen bij de schout, maar een zeer ernstige brief aan de pastoor te sturen. De brief begon met de vermelding dat sedert de komst van ds. Janssen de godsdienstoefening van de gereformeerden “bevreid gebleven, der brutale schending, waaraan zij bij herhaling, gedurende de politieke revolutien, is geabandoneerd geweest”. Maar gisteren “zagen wij weder de bewijzen van baaldadigheid en kwaadaardigheid”. Janssen hield de pastoor voor dat hij overtuigd was dat de pastoor door zijn invloed dat beter kon bestrijden dan de burgerlijke overheid. Hij vroeg tevens de beide kapelaans te instrueren. Hij vertrouwde erop dat daarvoor verdere moeilijkheden voorkomen zouden worden. Dreigend klonk het slot van de brief zodat “ik mij verplicht vond, aan hogerhand adres te maken, als waartoe de tegenwoordige orde van zaken, mij een zeer makkelijke wegh opend”. Die gemakkelijke weg was natuurlijk zijn zoon J. D. Janssen. In februari 1807 waren er drie kogels afgevuurd op de deur die toegang gaf tot het koor van de kapel. Een kogel was zelfs door de deur van de “hoge bank” gegaan. De geroepen schout heeft het geïnspecteerd maar de dader(s) is niet gevonden²⁵.

Kort voor deze gebeurtenis was er een geschil met het gemeentebestuur van Baarle-Nassau over de stenen die de kerkenraad op het terrein rond de Sint-Salvatorkapel liet uitgraven om een heining rond de kapel te plaatsen om vernielingen te voorkomen: “Baldadigheid die sedert 1795 meer dan eenmaal in weerwil van de waakzaamheid en ernst der locale policie plaatsvindt en enkele maanden geleden nog heeft plaatsgevonden”. De schout heeft ons gewezen op een ons onbekende Departementale resolutie van 21 augustus 1804, nr. 52: “als niet kunnende vermoeden, dat die oude steenen, steenen des aanstoots zouden worden”.

Toen het gemeentebestuur van Baarle-Nassau in juli 1809 de predikant en kerkenraad benaderde in verband met het besluit van de koning om inzicht te

krijgen in de goederen, fondsen en inkomsten van de gereformeerde gemeenten kwam de afbraak van het schip in het antwoord weer ter sprake “door de verschillende machinatien en baldadige tegenstand, ter verhinderling der evidente verbetering en bevijsling om moetwillige meermaal herhaalde” vernielingen tegen te gaan. De last van onderhoud drukte alleen op de kleine gemeente van Baarle-Nassau, waarvoor de last te zwaar was.

Wordt vervolgd.

Voor de samenstelling van dit artikel zijn, naast de vermelde litteratuur, de volgende bronnen geraadpleegd:

- De gereformeerde gemeente van Baarle-Nassau van 1648 tot 1815. Een lezing gehouden op 20 februari 2002 in ons Heemhuis van Heemkundekring “Amalia van Solms” aan de Kerkstraat te Baarle-Nassau Hertog door Dr. A. Vroon. Wat weer een samenvatting is uit het artikel door Dr. A. Vroon geschreven: “De gereformeerde gemeenten van Alphen, Baarle-Nassau, Chaam, Gilze en Rijen, 1795-1820”. Uit de bundel: “Van tweeën één” Kerk en West-Brabant door de eeuwen heen. Uitgeverij Eburon Delft 2001. **De volgende bronnen zijn uit voornoemd(e) bundel/boek afkomstig tenzij anders wordt vermeld**
- 1) Ch. Inv. nr. 301, 8 en 29 mei 1803.
- 2) Ch. Inv. nr. 301, 19 mei 1803.
- 3) Mommers, *Van generaliteitsland*, 433. Ten onrechte vermeldt Mommers dat Janssen reeds op 22 jan. 1798 ontslag nam als lid van de nationale Vergadering. Zie A.M. Elias en P.C.M. Schölvink. *Volkrepresentanten en wetgevers. De politieke elite in Bataafs-Franse tijd 1796-1810* (Amsterdam 1991) 131.
- 4) Ch. Inv. nr. 302, 8 juni 1803.
- 5) C. W. Pape, *Het leven en werken van J.D. Janssen* (’s-Hertogenbosch 1855) 15-16.
- 6) Ch, inv. nr. 302, 5 okt. 1893.
- 7) Ch. Inv. nr. 302, 31 okt. 1803.
- 8) Ch, inv. nr. 302, 5 en 20 okt. 1803.
- 9) Ch, inv. nr. 302, 8 juli 1804.
- 10) Ch. Inv. nr. 302, 19 juli 1804.
- 11) Ch, inv. nr. 302, 15 okt. En 28 okt. 1804.
- 12) Ch, inv. nr. 302, 16 nov. 1804.
- 13) Ch, inv. nr. 302, 25 nov. 1804.
- 14) Ch, inv. nr. 302, 16 jan. 1805.
- 15) Ch, inv. nr. 1, 1 febr. 1807.

- 16) Ch, inv. nr. 302, 31 juli en 12 september 1807.
 - 17) Ch, inv. nr. 302, 7 oktober 1807.
 - 18) Uit "Bijdragen tot de geschiedenis van Baerle" door J. P. H. van den Broek blz 62 e.v. nr. 138-Baarle-Nassau gem. t.a.p.
 - 19) Zie nr. 18 Baarle-Nassau gem. t.a.p.
 - 20) Ch, inv. nr. 302, 6 nov. 1807 en inv. nr. 303, 13 nov. 1807.
 - 21) Zie nrs. 18 en 19 Baarle-Nassau gem. t.a.p.
 - 22) Idem. v.d. Aa, B. blz 121.
 - 23) Ch, inv. nr. 311, 2 okt. 1807 en 24 juni 1808.
 - 24) Ch, inv. nr. 2, 26 mei, 30 juni en 7 aug. 1808.
 - 25) Ch, inv. nr. 302, 22 febr. 1897.
-

Baarlese dialectwoorden (4)

W. Ollislaegers

Noot van de redactie: uw aanvullingen op deze lijst kunnen nog steeds ingeleverd worden op het Heemhuis, bij een redactielid of een bestuurslid.

O...

Oarig (worre...)	duizelig, draaiierig, onwel (worden)
Oarig	eigenaardig, vreemd
Oogst	augustus
Oost	oogst(en)
Op de pof	op de lat (krediet)
Op zun kin kloppen	niets krijgen
Ópspeule	uitvliegen, tegenspreken

P...

Pagatter	olijk, bijdehand kind
Palm	buxus
Paternoster	rozenkrans
Pattekoal	helemaal kaal (bijv. van vogeltjes)
Pazzeviet	roerzeef
Peir	peer
Peir tege zunne appel	klap tegen zijn hoofd
Pird	paard
Peirdemoppe	paardemest (ook pèrsmoppe)
Peltje (strooi...)	stro-halm
Petrol	petroleum
Petatte	aardappelen
Piepelen	verstoppertje spelen
Pierewörrum(me)	regenworm(en)
PIETJE de dood	Magere HEIN
Pik	snoepje

Pik en pook	onverdraagzaam, in onvrede leven met iemand
Pikkel	barkruk, melkstoeltje
Pikkelen	mank of kreupel lopen
Pilliecht	zaklamp
Pin - pinnukkedun	gierigaard
Pinegel	1. egeltje 2. gierigaard, niks kunnen missen
Pinnukkesdroad	prikkeldraad
Pinne steke	stronken van (denne)bomen rooien
Pinnukkedun	maar amper, rakelings
Pisbloas	varkensblaas
Pisblomme	paardeblomemen
Pissijn	urinoir (voor mannen)
Pitteleir	slipjas, billentikker
Plaffon	plafond
Poane	kwekgras
Poap gooie	paapgooien (volksspel)
Poasblomme	narcissen
Poaternoster	rozenkrans
Poelepetoate	parelhoends
Poelie	jonge legip
Poetjespap	pap van melk en broodbrokkels
Porze	perzikken
Potstke	muts (alpino-petje)
Praai	prei
Pree	zakgeld
Prosse	knoeien, morsen, verkwisten
Prosser	knoeier, verkwister
Puit	gierigaard

R...

Rapte (in de ...)	snel, in de gauwte
Rek	elastiek
Rengere	regenen
Rent (geve)	vaatje bier bij afscheid als vrijgezel
Repen	hoepelen, soms ook afsnijden
Rooskraans	bidstonde voor overledene
Rozenoeike	rozenhoedje
Ros	graszode
Ros (een koai ...)	feeks, helleveeg (vrouwspersoon)
Ruif (w.w. ruive)	rui, ruien (vogels, pluimvee)
Rijer	ram (mannelijk konijn)

S...

Sauweleir	onzin uitkramen
Schaai	scheiding, grens (bijv. van een perceel)
Schouw	schuw, schichtig, bangelijk
Scheel deksel (van pot of pan)	
Scheil	scheel (loens)
Scheil afdrinken	tractatie in het café bij geboorte
Scheireslieper	scharenslijper
Scheiren	1. scharen 2. (weg)graaien, rakelings naastvliegen 3. krassen (maken)
Scheiter	bangerik (ook bangscheiter)
Schetse	schaatsen
Schillen	verschillen, maakt niets uit
Schreuwen	wenen, huilen
Schuif-af	glijbaan
Schup	spade, trap, schop
Schup geven	een schop geven
Schuppes	schoppen (kaartkleur)

Merkwaardigheden (31): Gemodder

Antoon van Tuijl

Er zijn op de dag van heden momenten dat doktershulp ver te zoeken is. Letterlijk! Huisartsenposten, weet u wel. Daar zit u met een zware buikpijn. Het is weekend. De dokter moet uit Breda komen...

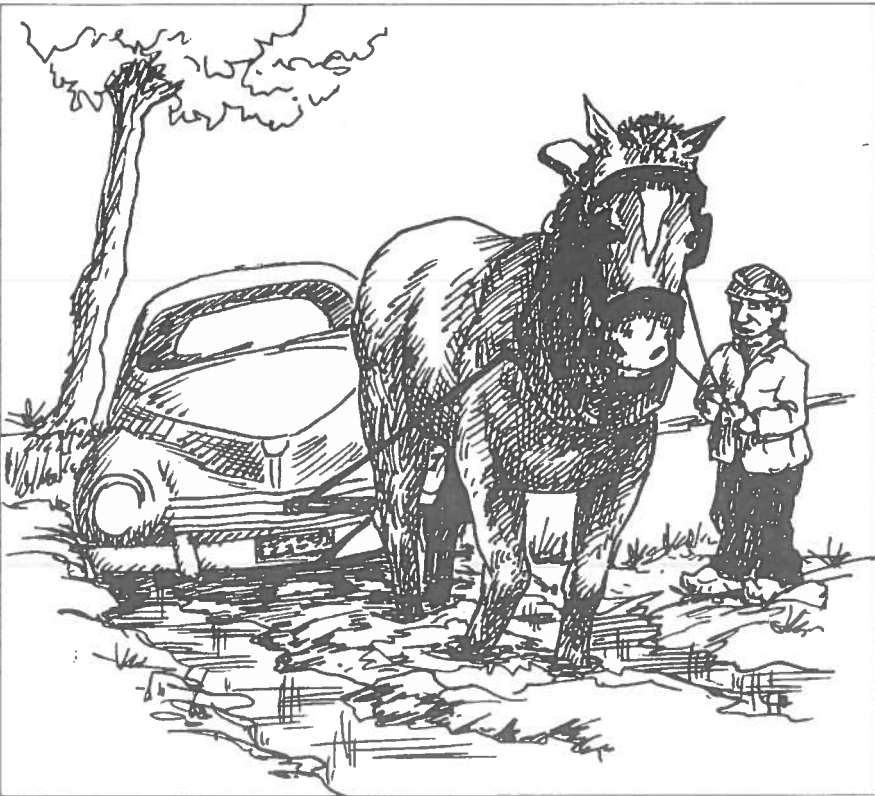
Was het vroeger beter? Dat zou ik niet durven beweren. Neem nou een voorval uit 1954. Dokter Govaerts staat er alléén voor in Baarle en Ulicoten. Terwijl zijn vader jaren eerder te paard zijn patiënten bezoekt beschikt 'de jonge dokter' al over een auto.

Ziekenvervoer

Dat blijkt niet altijd een voordeel. De verste buitengebieden hebben nog geen waterleiding, geen electriciteit en geen verharde wegen. Natte winters zijn er wel. Dat maakt de wegen naar afgelegen buurtschappen tot lange modderpoelen. Daardoor kan onze dokter op een bepaald moment het eenzame huis van een ernstig zieke mevrouw niet bereiken. Hulpvaardige burens weten niet beter te doen dan de vrouw een paar kilometer te vervoeren op een platte wagen met een paard ervoor. Eenmaal op de verharde weg wordt een meer comfortabele manier van ziekenvervoer mogelijk. Zo komt de vrouw in het ziekenhuis terecht.

Doordraaien

Voor een paar journalisten is dit voorval reden genoeg om eens op onderzoek uit te gaan. Zij trekken per auto naar 'de achterkant' van Baarle. Niet ver buiten de bebouwde kom is er geen verharding meer. Al heel gauw ervaren ze werkelijk wat ze graag willen weten. Hun auto ligt met de bodem op de modder. Bij elke stoot gas blijven de wielen zinloos doordraaien. Te voet ploeterend bereiken ze een boerderij. De één PK van een zwaar trekpaard komt er even later aan te pas om de vele PK's van de auto op vaste bodem te krijgen.

Goeie kleren

Voor de dokter zijn deze moddertoestanden slechts af en toe een probleem. Dat kan al erg genoeg zijn als iemand echt medische hulp nodig heeft. Maar de mensen in die verre buurtschappen hebben er in die tijd alle dagen last van. Kinderen moeten door de modder naar school, heen en terug. Boeren doen hun werk maar hebben veel energie en tijd nodig om hun akkers en weiden te bereiken. Wie ter kerke wil moet met zijn zondagse goeie kleren ... Vul zelf maar in!

Eigenlijk zijn deze 'derde wereld' situaties nog niet eens zo héél lang geleden. Gelukkig is dit gemodder verleden tijd. Maar wat ik nog steeds merkwaardig vind? Waarom was er bijvoorbeeld al lang een verharde verbinding tussen Ulicoten en Meerle maar niet tussen Ulicoten en de eigen buurtschap de Strumpt?

P.S.

In de vorige aflevering van Merkwaardigheden kwam Maria van Laarhoven, Kinderschoolhoutster in beeld. Daarop reageerde Jan Broos, oud-Baarlenaar uit Almere en zeer actief in het stamboomonderzoek. Hij stuurde ons enkele aanvullingen op de gegevens die wij eerder vonden.

Maria Elisabeth van Laarhoven is R.K. gedoopt op 8-10-1765 als dochter van Joannes Petrus van Laarhoven (geb. 6-12-1732 te Tilburg) en Henrica Franciscus Obbens. Haar familienaam 'Obus' blijkt dus 'Obbens' te zijn. Beide namen komen in Tilburg voor en zijn aan elkaar gerelateerd. Henrica wordt geboren op 3-5-1734 en sterft op 20-1-1779.

De leeftijd van Maria van Laarhoven blijkt een boeiende kwestie. Haar bidprentje vermeldt 'ruim 60 Jaren'. Haar overlijdensakte heeft het over 67 jaar. Uit de gegevens van Jan Broos blijkt dat ze 68 jaar en 11 maanden oud geworden is.

Voor de volledigheid: haar grootouders waren Peter Willem Jan van Laarhoven en Helene Heijkants enerzijds en Franciscus Hendrick Obbens en Elisabeth Adriaen Pigmans anderzijds. Zij kwamen uit een groot gezin. Te achterhalen broers en zussen zijn Helena Maria Jan, Frans Jan, Petrus Jan, Adriana Jan, Henrica Jan, Henricus en Cornelius Jan.

Met dank aan Jan Broos.

De levenswijze van de haas

Piet van der Flaes

Het liep eind februari. Het was nog schemerdonker, toen ik thuis wegging naar het weidegebied tussen Baarle en Alphen. Tot mijn verrassing doken er 5 of 6 Rammelaars op die een moerhaas achterna zaten. In een dolle ren achtervolgden ze haar. In een onafgebroken ren zaten ze haar achterna. Overall waar ze de afrastering passeerden, bleven grote plukken haar aan de pinnekesdraad hangen. Één van hen mag paren en de rest heeft het nakijken. Die hadden voor niks der eigen afgesloofd! Wanneer het groepje achtervolgers wat te dicht naderde, draaide het hazenmoer zich snel om, ging op haar lange achterlopers rechtop staan en gaf met haar poten zowel links als rechts enkele rake klappen als een volleerde bokser. De rammelaars bleven beduusd staan maar even later werd de achtervolging verwoed voortgezet.

Als gevolg van deze vrijpartij schonk ze later het leven aan 2 à 6 jongen. Deze worden alleen gezoogd wanneer het donker is. Wanneer de schuilplaats bedreigd wordt door het water, pakt ze de jongen bij hun nekvel en brengt hen naar een drogere plaats. Veel jongen komen om door de ontberingen en koude. Maar ook de hele hazenstand krijgt in sommige jaren harde klappen. Ze krijgen van te veel nat de zogenaamde leverbotziekte. Ze worden broodmager en hoesten wormen uit.

Het dier valt onder het edelwild. Dus niet zoals het konijn dat het gehele jaar door bejaagd mag worden. Er mag van 1 oktober tot en met 31 december op hazen gejaagd worden. Een jonge haas is na ongeveer 3 weken zelfstandig. Wel wordt hij bejaagd door roofvogels, vossen etcetera. Ze eten gras en planten. Wanneer hij wordt bejaagd doet de haas één van twee dingen: roerloos in zijn schuilplaats blijven zitten ofwel er als een haas vandoor gaan. Wanneer hij een sprint op zijn lange lopers aantrekt, kan hij een snelheid van wel 65 kilometer per uur bereiken. Hij slaat dan enorme haken om weg te komen. Maar tegen twee honden die op elkaar zijn ingespeeld, moet hij het loodje leggen. Om de beurt jagen ze hem op tot hij van uitputting erbij neervalt.

Wel wordt hij als een plaag beschouwd wanneer hij alle jonge aanplant afvreet. Men is dan verplicht om deze te omrasteren. Ook trekt hij in het najaar naar de tuinen van de burgers om zich te goed te doen aan allerlei groenten die hij aantreft. Een haas kan de hoge leeftijd van ongeveer 12 jaar bereiken. Maar gewoonlijk is hij al eerder in de stoofpot beland. Tijdens de bevrijding was er bij ons een haas gedood door een scherf. Mijn moeder wilde hem en maakte hem klaar. Toen kwamen de Polen langs en wij moesten binnen een kwartier onze woning verlaten en trokken zolang bij een zus op de Keizershoef in. Toen de deur van ons huis verschrompelt was, gaf ik na een paar weken afkomstig van de Polen in de stoofpot laten liggen.

Het reekalfje

Ad van Eijl-van de Klashorst

Wij fietsten met zessen op de Veluwe hei,
Op 't smal-rulle zandpad, voorzichtig op een rij.
De hei rook naar honing en stond volop in bloem
Met een concert van het tienduizenden-bijengezoem.

En links was de heide en rechts was het bos.
Plots maakte uit de struiken zich een reekalfje los.
Het sprong dartel-bokkig een wit fietsspatbord na
Want 't was in de war met de vlagstaart van ma.

Plots zag hij zijn fout en hij huppelde vlug
Naar 't veilige struikgewas van zijn moeder terug.
Wij tieners, beduusd, zagen 't stomverbaasd aan,
't Is nooit meer uit ons geheugen gegaan.
Wij hadden nooit ook maar durven dromen
Dat ons zo'n natuurwonder zou overkomen!

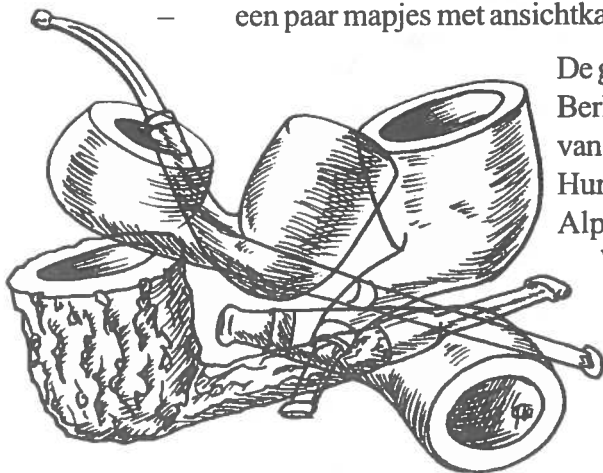

Arme Amalia (40)

Antoon van Tuijl

Ook deze keer kunnen we u weer een aantal geschenken voorwerpen melden. Ze blijven toestromen. Zo ontvingen we:

- een aluminium veldfles;
- een dubbeldik blok Sunlight-zeep in originele verpakking;
- een partij fietsplaatjes uit de tijd van de belasting op fietsen;
- een bruinleren tasje, zoals je vroeger wel eens onder een fietszadel zag bungelen. Daar hoort bandenplak-gereedschap in;
- twee zakjes blauwsel;
- twee ‘bommekten’ (grote ijzeren stuiters);
- een stenen duivenei;
- twee bunzingklemmen;
- twee gedenkboarden van het Koninklijk Huis;
- een Pfaff handnaaimachine;
- vijf pijpen, duidelijk afkomstig van een tevreden roker;
- een klein theeservies;
- een bijzettafeltje, wat tegelijk een naaikistje bevat;
 - een serie oude mooi gedrukte felicitatie-telegrammen;
 - een paar mapjes met ansichtkaarten.

De goede gevers waren: fam. Van Berkum, Fons Willemsen, erven van de familie Kronenburg, Tiest Hurks, de Heemkundekring van Alphen en Angelina van Aelst-Willemsen.

U allen heel hartelijk dank.

Aanwinsten BiDoc (13)

Lida Luiten

Amalia koestert Uw milde schenkingen en stelt ze ter beschikking van de gemeenschap. Denk daarom aan de heemkundekring bij het opruimen van uw boeken, tijdschriften, knipsels, foto's, bidprentjes, enzovoort. Breng op woensdagavond eens iets mee voor Amalia! Onderstaande titels werden het voorbije trimester aangeleverd:

- De wondere wereld der dieren. Schenking van mevr. van Eijl
- Boeken afkomstig uit de nalatenschap van de fam. Kronenburg-Westphal:
 - Kijk op het Groene Noord-Brabant
 - Opgang; 8ste jg. (1929, weekblad)
 - Nacht over Nederland
 - België
 - Van Soeter Cokene; recepten uit de oudheid en middeleeuwen
 - Belgenboek
 - Jan Soldaat in oude prenten
 - De Witte, Ernest Claes
 - De familie Hernat, Felix Timmermans
 - Eenvoudige recepten
 - Kookboek 60 menu's voor vier jaargetijden
 - Dieetrecepten voor maagzweerlijders e.a.
 - Dorp aan de rivier, Antoon Coolen
 - De drie gebroeders, Antoon Coolen
 - In Den Haag daar woont een graaf; Hollandse kinderrijmen
- Handwerken door Agaath Sieffers. Schenking mevr. J. v. Ginneken
- Verzameling knipselboeken over het Belgisch koningshuis. Schenking van mevr. Vriens-v. Gool

- Schenking van dhr. Fons Willemsen
 - Vier boekjes ‘Ik lees al’
 - C.A.O. Nederlandse schoenindustrie
 - Mijn allereerste taalboek
 - Taal-, stijl- en steloefeningen
 - St.-Michaelsalmanak 1949
- Bouwen door de eeuwen heen in Vlaanderen, provincie Antwerpen, arrondissement Turnhout, kanton Hoogstraten. Schenking van het Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap
- Turnhout, Nassau en de scheiding v.d. Nederlanden. Aangekocht
- Schenking van monumentencommissie Baarle-Nassau:
 - Brabantse monumenten leven, Dr. Th. G. A. Hoogbergen
 - Monumenten en landschappen; persmap
 - Baarle-Nassau, overzicht gemeentelijke monumentenlijst
- Het leven van Clara Jung uit Antwerpen (w.o. foto’s en brieven van zuster Rumolda van Beek uit Zondereigen). Schenking van dhr. Frans De Jonghe uit Minderhout
- L’Etrange disparition de R.L. Stevenson; vertaald door ‘H. de Castelré’, pseudoniem voor de zoon van de bewoonster van Baarle’s oudste huis

Wat was en wat komt

We werpen een blik over de schouder naar onderwerpen en activiteiten die voorbij zijn. Zo organiseerde Amalia op *woensdag 13 maart een filmavond* over thema's uit de Tweede Wereldoorlog. Arie de Jong wist voor ons een paar boeiende en authentieke films te selecteren en voorzag die van deskundig en gevoelvol commentaar. Jos van Rozendaal en Antoon van Tuijl verzorgden met de nodige voorzichtigheid de techniek. Je hoort namelijk zuinig te zijn op dit oude en kwetsbare filmmateriaal. Er was een heel goede belangstelling. Opvallend was de aanwezigheid van vele 'onbekende gezichten'. Het thema had blijkbaar een speciale aantrekkingskracht. "Voor herhaling vatbaar!", hoorden we veelvuldig na afloop. Daar is de heer De Jong vast voor te vinden en de activiteitencommissie heeft deze wens genoteerd.

Op *zondagmorgen 24 maart* om goed acht uur stonden we met zeventien mensen in Baarles buitengebied. De eerste *vroege vogeltocht*. Aanvankelijk was de vogelwereld niet erg actief. Maar naarmate de wandeling over de Broskens vorderde, presenteerden ze zich toch aardig: de kieviten, grutto's, wulpen en scholeksters. De natuur blijft boeien en elk voorjaar opnieuw kun je je verwonderen over de prachtige buitelingen van de kievit en de muzikale jodel van de wulp. Daarom blijven vroege vogeltochten een vast punt op het programma.

Minder goed liepen de zaken met de *nachtegalentocht op 18 april*. Gewoon een beetje te vroeg in het jaar gepland. Jammer, jammer, want de opkomst was heel goed! Behalve die van de nachtegalen.

Op *7 april* werd de open zondag weer benut voor het openen van een *nieuwe tentoonstelling*. *Ons eigen – 125 jaar oude – Heemhuis* vormde daarvoor de aanleiding. Omdat het een van de zeer vele bouwwerken is van Jozef Pieter Taeymans wordt deze architect goed voor het voetlicht gehaald. Over hem leest u meer op een andere plaats in dit blad.

Herman Janssen deed grondig onderzoekwerk en Antoon van Tuijl verzorgde de vormgeving. Deze samenwerking leidde tot een boeiende tentoonstelling. Bij de

opening schroefde burgemeester Cornelissen het blauw-witte monumentenschildje naast onze voordeur. Nu kan iedereen al op afstand zien dat Amalia in een echt monument huist. Intussen blijkt dat met name in Turnhout en in Hoogstraten de belangstelling voor Taeymans groeit. Ze zijn een beetje jaloers op onze 'voorspong'. U kunt deze expositie nog komen bekijken tot half juni.

Met deze laatste zin keren we terug naar de toekomst. Leg uw agenda er maar bij om bepaalde dagen vast te leggen. Amalia heeft veel te bieden.

Op *zondag 16 juni* houden we onze tweede *vroege vogeltocht*. We gaan dan al

om 5.30 uur naar buiten en richten onze aandacht speciaal op de zangvogeltjes.

Zaterdag 22 juni gaan we een dagje naar *Mol*, onze jaarlijkse busreis. U leest hierover elders in deze 'Van Wirskaante' meer.

In het *zomerseizoen* hebben wij de gewoonte onze *tentoonstellingszaal* beschikbaar te stellen aan mensen die zich met kunstzinnig werk bezighouden. Vanaf de eerste zondag van juli exposeren we *schilderijen van dhr. Peerden uit Baarle*.

De *jaarlijkse lokale Heemdag* valt dit jaar op *zaterdag 17 augustus*. Het wordt de tiende keer dat we ons eigen heem al fietsend verkennen. Reken maar dat de organisatoren er extra werk van maken!

Op 31 augustus is Amalia jarig. Zij wordt dan 400 jaar! Haar geboortedag zal voor onze vereniging niet ongemerkt voorbijgaan. Wij bezoeken o.a. haar kasteel in Turnhout.

Tenslotte is er nog een datum om te noteren: *28 september*. Dat wordt een *verbroederings- en ontmoetingsdag voor heemleden uit de regio*. De heemkundekringen van Ravels-Weelde, Merksplas, Chaam, Alphen en Baarle ontmoeten elkaar. Dit jaar biedt Alphen ons een programma aan. Een mooi initiatief om naar uit te zien.

Waar wij ook naar uit zien??? *Ons vijfhonderdste lid*. Spannend!

U weet het: voor een aantal activiteiten ontvangt u de bekende uitnodiging. Informatie is ook altijd te vinden in 'Ons Weekblad'. Wij hopen u bij veel gelegenheden te ontmoeten.

Heemreis naar Mol

Eind augustus 2000? Een bus reizigers vertrok vanuit Ulicoten en Baarle naar Dijon, heimat van de H. Bernardus. Hoe vaak nog wordt er naar deze activiteit gerefereerd! En terecht. Eén van de kleurrijkste bedevaarders was Dre Sannen, lid van onze vereniging, geboren, getogen en woonachtig in Mol.

Dré bleek een rasverteller. Iedereen hing aan zijn lippen, niet alleen door het sappige dialect of de onvoorstelbare wendingen van zijn verhalen, ook omwille van zijn heemkundige bagage. Sannen is lid van een groot aantal heemkringen uit de regio. Hij leest en vergelijkt publicaties en heeft een eigen mening over zowat alle denkbare onderwerpen. Dre overziet het geheel daar waar wij in het beste geval niet verder komen dan de plaatselijke heemkunde. Boeiend, toch?

Amalia's activiteitencommissie was dan ook ten zeerste verheugd met het aanbod van Dre om ons rond te leiden doorheen zijn geboortestreek. Dat wordt ongetwijfeld een topper binnen ons jaarprogramma. We verkennen zowel de buitengebieden van Mol als het centrum. Het programma is om te watertanden.

Oordeel zelf:

- Bezoek aan de kapel van Onze-Lieve-Vrouw-ter-Sneeuw in Retie-Werbeek.
- Rondrit met de bus langs zandwingebieden en kanalen
- Mol-centrum: bezoek aan twee musea en kleine dorpswandeling
- Korte wandeling naar de 15 Kapelletjes
- Tussendoor is er tijd voor koffie of thee. De koffietafel (in eigen beheer!) bestaat volledig uit streekeigen produkten.
- Dre verzorgt de rondleidingen van begin tot einde (gids in de bus). Tegen de avond kennen we Mol 'gelijk onzen broekzak'.

Datum: zaterdag 22 juni 2002

Vertrek: 08.30u aan de Loswal

Aankomst: ca. 18.30u

Deelnameprijs: 20 euro voor leden en 22,50 euro voor niet-leden

Zin om mee te rijden? Schrijf zo vlug mogelijk in, uiterlijk op 12 juni.

Activiteitenkalender

Juni

zon 02	10.30-12.30u	Open zondag met tentoonstelling en BiDoc
zon 02	13.30-16.00u	Tentoonstelling 'Ons Heemhuis 125 jaar oud'
zon 16	05.30	Tweede vroege-vogeltocht
zat 22		Heemreis naar Retie en Mol (o.l.v. Dre Sannen!) Inschrijven in het Heemhuis vóór 12 juni

Juli

zon 07	10.30-12.30u	Open zondag met tentoonstelling en BiDoc
zon 07	vanaf 11.00u	Opening van de tentoonstelling
zon 07	13.30-16.00u	Tentoonstelling schilderijen van dhr. Peerden

Augustus

zon 04	10.30-12.30u	Open zondag met tentoonstelling, BiDoc en aandacht voor Amalia's 400 ^{ste} geboortedag
zon 04	13.30-16.00u	Tentoonstelling schilderijen van dhr Peerden
zat 17	09.30-18.00u	Tiende Lokale Heemdag
zat 31	vanaf 09.00u	Fietstocht naar Turnhout op Amalia's 400 ^{ste} geboortedag

September

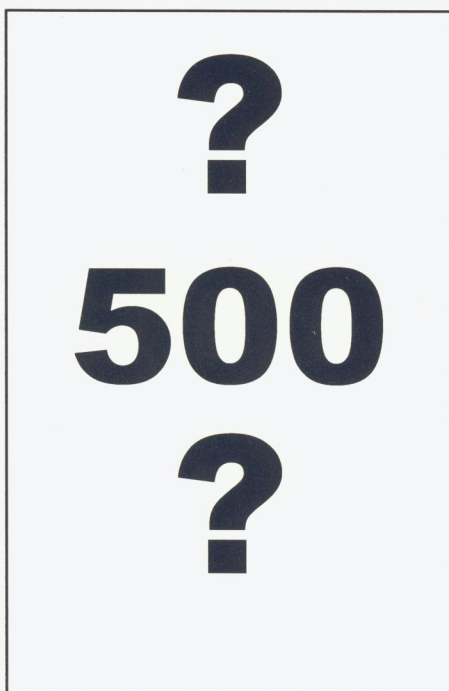
zon 01	10.30-12.30u	Open zondag met tentoonstelling, BiDoc en aandacht voor Amalia's 400 ^{ste} geboortedag
zon 01	vanaf 11.00u	Presentatie van de vijftiende heemkalender
zon 01	13.30-16.00u	Tentoonstelling schilderijen van dhr Peerden
zat 28		Verbroederingsdag met heemkundekringen uit de regio

Wie is ons 500^e lid?

Op 1 mei j.l. stond de teller op 498. Bij het in druk geven van deze Van Wirskaante was nog niet bekend of we de magische grens van 500 leden hebben bereikt. Gezien de sterke groei van de laatste paar jaar is de conclusie gerechtvaardigd dat onze vereniging springlevend is! Veel inwoners van de gemeenten Baarle-Nassau en Baarle-Hertog en soms ver daar buiten weten dat te waarderen en zijn lid geworden van onze vereniging.

Vrijwel zeker is er wel iemand in uw vrienden- of kennissenkring die ook geïnteresseerd is in onze vereniging. Spreken wij af dat u probeert zo'n goede vriend of kennis ook lid te maken?

Alvast bedankt voor uw moeite!

van w i r s k a a n t e